

Hoppe, E. M. (2023). Türk Hristiyan Gagauzlar (B. Hünerli, Çev.). *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 5(1), 95-97.

Türk Hristiyan Gagauzlar *The Turkish Christian Gagauz*

Ernest Max HOPPE*

Çev.: Bülent HÜNERLİ**

Balkan Yarımadası'nın en ilginç; ama az bilinen milletlerinden biri de Gagauzlardır (Türkçe adı *Karavuzlar*). Ana dili Türkçe olan bu Türk Ortodoks Hristiyanlar, Karadeniz sahili boyunca Doğu Bulgaristan'da yerleşmişlerdir. Açıkçası eski ve yerli Hristiyan Yunan ve Slav halklarından farklıdır. Bulgaristan, Dobruca ve Besarabya'da Ortodoks inancına sahip bu Türk Hristiyanların bugünkü adı Gagauz'dur¹. Bu Gagauzların, Küçük Asya'nın iç kesimlerindeki Bizans Rumlarının bakiyeleri olan, Karamanlı Rumları olarak adlandırılan halkta ve Ermenilerde olduğu gibi, Türkçeyi benimsemeleri son yüzyıllarda değildir İreçek'e² göre bu Türk Hristiyanlar, kökleri Kırım'da olan Bazarjane gibi, Türklerin Balkanlar'ı fethinden önce Orta Çağ'da Hristiyanlaştırılmış eski bir Türk boyunun kalıntılarıdır ve şüphesiz onlar Kumanların torunlarıdır.

Böyle bir Oğuz³ veya Uz devletinin kuruluşunun başlangıcı ile ilgili olarak G. Valaçev⁴ şunları aktarmaktadır:

Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus, Moğolların Küçük Asya'yı işgali nedeniyle tahtını kaybetmiş ve 1261'de Bizans hükümdarı Paleologos'a teslim olmuştu. Bu sultan, iyi bir Hristiyan olarak Hristiyanlarla birlikte yaşamış; ancak Türklerin yönetimi altında iken Müslüman inancını benimsemişti. Paleologos, İzzeddin'e o zamanlar Bulgar Çarı'nın imparatorluğunun bir parçası olan Karadeniz kıyısının kuzeybatı köşesinin fethi için yardım sözü vermişti. Bu kıyı ülkesi on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda Karvunsk (Kavarna) adı ile, başkenti Karvuna veya Karbo-

* Bu yazı "Hoppe, E[rnst] M[ax]. (1934). The Turkish Christian Gagauz. *The Muslim World*, 24(3), 278-280." adlı makalenin İngilizceden Türkiye Türkçesine çevrilmiş şeklidir. Makalenin orijinalinde özet bulunmamaktadır.

** Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, hbulent80@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5668-3942

¹ Türkçe "z" sesinin telaffuzu İngilizcedeki gibidir.

² İreçek: "Das Fürstentum Bulgarien" Vienna, 1891.

³ "Oğuz" adıyla tüm Türk ırkı; Karas, Çan'ın oğlu ve altıncı Çan'ın babası, yani Oğuz'un tüm soyundan bahsedilmektedir (Bulgar Bilimler Akademisi Raporu).

⁴ Military News, Sofia, 1917, Number 17, Bulgarian.

na⁵ (bugünkü Balçık) olarak bilinmektedir.

Bulgar Çarı Konstantin, Karadeniz kıyısındaki zengin topraklara yerleşmiş olan yeni ve tehlikeli düşmanını uzaklaştıramadı. Bizanslılar, kuzeyden gelen yabancı istilalara karşı takviye kuvvet olarak kullanmak niyetiyle bu ülkeyi Keykavus'un aşiretine ve yoldaşlarına tahsis ettiler.

Devletin kuruluşundan sonra Oğuzlar, onlara kan bağıyla bağlı olan Anadolu'daki Türk ailelerine gizli mesajlar gönderdiler.

Bunun üzerine bu ailelerin birçoğu Dobruca'ya göç etti. O dönemde bir grup Türkmen aşireti İznik'ten göç edip Rum tebaasını kabul etmek suretiyle ülkenin doğu vilayetlerine yerleştiler. İzzeddin, güçlü ordusunu onların arasından topladı. Bizans imparatoru bunların bir bölümünü, Karvuna ve Edirne bölgesine yerleştirdi. Oralarda halen de dili Türkçe olan Hristiyanlar bulunmaktaydı. Bu yeni oluşturulan Keykavus devleti, İstanbul Patriğinin yetkisi altına girdi. İzzeddin kendisinin Hristiyan olduğunu ifade etti. Devletinde kendisine kan bağı ile bağlı olan "Uzları" buldu. Onların yardımıyla kendi kendine yeten ve siyasi olarak bağımsız bir devlet kurarak gücünü önemli ölçüde artırdı. Valaçev'e göre günümüz Gagauzları, Gagauz adını aldıkları düşünülen Sultan İzzeddin Keykavus'un çağdaşlarının torunlarıdır. Valaçev, Karbona'da (Balçık) hüküm sürmüş Boljar ailesinden Balık⁶ aracılığıyla, burada yüz yılı aşkın bir süredir bağımsız bir Oğuz devletinin var olduğunu belirtmektedir.

Doğu'da belirleyici olan dil veya ırk değil, din olduğundan, Hristiyan Gagauzlar Osmanlı halkı için Hristiyan Bulgarlarla özdeşmişti. Şu anda Gagauzların büyük bir kısmının yerleşik olduğu Besarabya'da bile, onların adının Rus yazarlar tarafından daha yeni yeni doğru bir şekilde kullanılması oldukça şaşırtıcıdır.

Onlar istatistiklerine dâhil oldukları Bulgarlarla her zaman bir tutulmaktaydı ve hâlâ da bir tutulmaktadır. Bu yanlışlık, sonuçta kesin sayıların elde edilmesini zorlaştırmaktadır. Popüler görüş ve fikir, onları doğru bir şekilde "Pravaslavyan Türkler» (Ortodoks Türkler) olarak tanımlamaktadır.⁷

1850 ile 1860 yılları arasında Besarabya'da 26.000 kişiden oluşan 24 Gagauz

⁵ İtalyan haritalarında 1318'den 16. yüzyıla kadar "Karbona" adıyla karşılaşılr (İreçek).

⁶ İlginçtir ki Balık adına bugün bile Gagauzlar arasında rastlanmaktadır. Bu halkın hafızasında Prens Balık hâlâ yaşıyor. O, 16. yüzyılda Moldova bölgesinden Macaristan ve Bulgaristan'a gelen ve burada Hristiyanlığı kabul eden Türk Kumanlarının soyundan geliyordu. Kumanlar kendilerini Uzlar veya Oğuz olarak adlandırmaktaydılar. Uz devleti bağımsızdı ve bir Bulgar vassal devleti değildi.

⁷ Encyclopedia of Islam, Leipzig.

kolonisi vardı ve -Moşkov'un⁸ hesaplarına göre- bunların yaklaşık 70.000'e çıktığı düşünülmektedir. Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'deki Gagauz nüfusunu bilmiyorum. Her halükârda tüm Gagauzların toplam sayısı 100.000'in üzerindedir.

Dile gelince; tüm Gagauzların ağızları arasında neredeyse hiçbir fark yoktur. Dilleri, Osmanlı Türkçesine çok benzemektedir. Basılı kitaplar için «Karamanlıca» stili kullanılmış, yani onlar Grek harfleriyle basılmıştır⁹. Ancak bunlar herkes tarafından anlaşılmamıştır. Gagauzca ile Kuman dilleri arasında hatırı sayılır bir fark vardır. Dr. Radlof'un Kuman Sözlüğü ile Moşkov ve Dimitriyev'in¹⁰ Gagauzlar için yazdıkları karşılaştırıldığında bu fark açıkça ortaya çıkmaktadır.

Son olarak, Bulgaristan'daki Ortodoks Gagauzların yanı sıra Evanjelic inancına sahip bir dizi Gagauz topluluğu olduğunu da belirtelim. Ve bu bir avuç insan, Müslümanlar arasında çalışmak için bir misyonerlik uğraşısı edinmiş görünmektedir.

Kaynakça

Dmitriyev, N. (1933). "Gagauz Grammar in Archiv Orientalni". Journal of the Czechoslovak Oriental Institute, Vol. V.

İrecek, K. (1891). *Das Fürstentum Bulgarien*. Freytag: Vienna.

Military News. (1917). 1917, Number 17, Sofia Bulgarian.

⁸ Moşkov: Türk Halkların Folklorundan Örnekler: Besarabyalı Gagauzların Ağızları. Rusça.

⁹ Karamanlı Türkleri için Grek harfleriyle basılan Yeni Ahit'in Türkçe çevirisi, 1877'de Londra'da İngiliz ve Harici İncil Cemiyeti tarafından yeniden düzenlendi. Aynı dernek 1927'de Varna'da Yuhanna İncili'nin Gagauz dilinde Bulgar harfleriyle Türkçe tercümesini yayımladı ve hemen kabul gördü. Aynı şey, 1928'de Rusçuk'ta Bulgar harfli Türkçe kullanılarak düzenlenmiş, 69 ilahi içeren Evanjelic bir şarkı kitabı için de söylenebilir.

¹⁰ Dmitriyev: Gagauz Grammar in Archiv Orientalni, Journal of the Czechoslovak Oriental Institute. Vcl., V. Prague, 1933.